

Kültürel Siyaset Yolunda İpekyolu-Kültür yolu

Prof. Dr. Metin Sözen
ÇEKÜL Vakfı Başkanı
(President of CEKUL Foundation)

Bir büyük dünya mirası olan İpekyolu'na günümüz koşullarında yeniden kendimize bakarken; bir dizi soru sormak gerekir. Hiç kuşkusuz ilk soru, "geçmişte acaba İpekyolu ne anlama geliyordu" sorusu olmalıdır. Bu soruya **kısa ve geçerli** bir cevap bulduğumuzda, bugünü anlamak çok daha kolay olacaktır. Eğer bu yolu salt ticaret ve kültür yolu olarak alırsak, gerçeği tam açıklamış olamayız. Çünkü, zemininde iki büyük coğrafya yer almaktadır: **Asya, Avrupa**. İkisinde de, büyük zaman derinliği ve farklılıklar içeren kalıcı kültürler yumağı söz konusudur. Bu iki coğrafyaya tek boyutlu bakmaya kalkarsak da yanılır, uygarlık tarihinin zenginliğini ve sürecini göz ardı etmiş oluruz. Büyüklüğün temel ölçüsü, hiç kuşkusuz yaratılan uygarlık ve kültürdür. Ticaret onun bir boyutudur. Böyle bir yaklaşım aynı zamanda, bugünün siyasetini anlamamız için de ana girdi, çözüme giden yoldur.

Burada ikinci soruyu sormamız gerekir. İpekyolu'nu İpekyolu yapan büyüklükler acaba nelerdir? Hemen cevap verelim: Yaratıcılık, farklılık, çeşitlilik. Asya, büyük kültürlerin, büyük buluşların ve farklı üretimlerin odağıdır. Hiç kuşkusuz büyük buluşlar; büyük üretimler, büyük yaratılar "**verimli ortamlarda**" yeşerir. Tarihöncesi ve sonrasında Asya, dünya kültürüne Uzakdoğu'nun Çin, Hint, Step, İran kültürüyle bir dizi buluş, bir dizi inanç, bir dizi büyük mimarlık ve sanat ürünü armağan etmiştir.

Bu gerçeklerin ışığında acaba Avrupa'yı sürekli bu topraklara çeken nedir? Kendisinde olmayanı bulmak, "**kendisinde olmayanı almak**", kendisinden farklı coğrafyaları öğrenmek... Avrupalı büyük gezginleri de bu uzun yollara düşüren, çok büyük farklılıklar içeren, yaşam, kültür, yönetim biçimi. Ayrıca, aşılması güç çölleri, dağları, vahaları içeren bir coğrafya. İşte bugünün siyasetini etkileyecek temel girdiler, temel başlıklardır.

Avrupa tarihinin değişik dönemlerinde, Avrupalıların zaman zaman savaşlarla tanıdıkları Asyalılar, onlara ancak bir yüzünü göstermişlerdir. Hunların ve diğerlerinin geldikleri coğrafyaların değerleri ise, ancak yerinde, anayurtlarında, Asya'da öğrenilirse anlam taşır. Çünkü bu coğrafyada yaşamın üç yüzü vardır: **“yerleşik, yarı yerleşik, göçebe kültürüdür.”** Üçü de kendi içinde özlü değerler içerir. Üçünden de öğrenilecek özellikler vardır. Bu da bugünün siyasetine şekil verecek özelliklerdir. Çünkü, bu temel nitelikleri kolay saptanmayan coğrafya, yaşamı çok güçlü etkilemiştir uzun zaman dilimi içinde. Bugün de etkilemeye devam etmektedir. Bereketli topraklara karşılık, Taklamakan Çölü, Gobi Çölü, Tien Şan Dağları, Amu Derya, Siri Derya nehirleri, kuruyan Aral Gölü, biraz da savaşlar sonucunda öğrenilen büyük doğa parçalarıdır. Günümüzde artık sayısız çevresel sorunlarla doludurlar. Tutarlı, kalıcı yeni yaklaşımları, önlemleri beklenmektedir.

Çin'de, Taşkale'de mallarını takas eden kervanlar, Taklamakan Çölü'nün kuzeyinden, güneyinden Avrupa'ya ulaşırlarken, **“güç bir coğrafyayla”** savaştılar. Baktır'dan Hindistan'a gidenler ise yine çevrelerinde farklı coğrafyalar gördüler. Yarkent, Kotan, Doyang buluşma-ayrılma noktalarıydı. Kendi topraklarında, Doğu Akdeniz'de Trablus'a Anadolu'ya Antakya'ya, ulaşıncaya kadar gördükleri, Avrupalı gezginlerin kendi topraklarında göremedikleriydi. Bu da, bugün değerlendirilecek noktalardan birisidir.

Bu birikimlere karşılık bugün, Büyük İskender'in Avrupa'dan Asya'ya taşıdıkları ve izlediği yollar, yerleştiği noktalar, bıraktığı kültür, günümüz kültür turizminde de önemli bir girdi olarak görülmelidir. Doğru tasarlanırsa, **“İskender'in yolu”**, İpekyolu bütünü içinde yerini, güçlü biçimde alır. Avrupa-Asya bağlantısına anlam kazandırır.

Hemen ardından bugünün siyasetinde gündem oluşturan **“inanç turizmi”** içinde İpekyolu'nu düşündüğümüzde; avrupa'dan Doğu Akdeniz'den yola çıkanlar, Hıristiyanlığı, Müslümanlığı, İran'ın geçmiş bütün inançlarını, Asya'nın Budizmini, Steplerin Şamanizmini, Çin'in inanç değerlerini, öğretilerini, kısacası dünya inanç ve düşünce tarihinin birçok bilinmeyenleriyle buluşurlar. Bu inanç ve turizm yolu; çeşitliliğin, farklılığın yoludur ve insan yaşamında, toplumların yaşamında büyük bir boşluğu doldurur.

Asya'nın büyük coğrafyasında, kimler egemen olmuş, kimler yaşamış diye başka bir soruya cevap aradığımızda, bu da günümüz siyasetini öğrenmek için yeni bir bilimsel-kültürel eğitim projesidir. Bizim gibi Batı'ya göçmüş Doğu'da köklerini arayan uluslar için bile Asya, İpekyolu'nu izleyecekler, bir dizi yeni bilinmeyen varlığını sunar, varlığını kanıtlar. Böylece Karahanlılar, Gazneliler, Büyük Selçuklular'ın yarattığı büyük uygarlığın akışı belirginleşir. Öte yandan, dilimiz Türkçeyle ilintili-bağlantılı ulusların akıp gelen değerlerini araştırabilecekler için de bir **kolay anlaşmanın** yoludur İpekyolu. Bu dil ve kültür bir bakıma bağlayıcı, bütünleştirici, ulusları kaynaştırıcı bir siyasetin özlü kaynağıdır. Ayrıca birbirini tanımada gecikmiş bu kardeş ulusların, **“sağlam bağlar kurmasının”** kısa yoludur.

Düşünmeye, tartışmaya devam edersek, inançları, dil ve kültürleri ana öge olarak alırsak, **“kentleri bir temel odak noktası”** olarak düşünürsek, yine günümüz siyaseti olarak köklü bağlar kurma şansımız artar. Çünkü artık kentler arası ilişkiler kurarak uluslar yeni yollar deniyorlar. Bu konuyu başlığa çıkardığımızda, elimizde yalnız İpekyolu kentleri bile ağ kurmamıza yeter. Bu kentleri geniş alana **“yurt dediğimiz göçer çadırları, göçer yaşamı”** birbirine bağlar, doğa-insan ilişkisinin farklı bir boyutunu sergiler. Manas Destanı, Hoca Nasreddin'in bıraktığı izleri ise, ortak varlığımızın kopmaz parçası olur. Bu toplantının özü de biraz bu noktadan kaynaklanmaktadır.

Ayrıntıya girmeden basit bir sıralama yapalım, Gobi-Taklamakan Çölleri arasından geçelim. Çin'de eski başkent Şian'dan yola çıkalım. Lancu, Anşi, Hami, Turfan, Kuça, Kaşgar, Taşkent, Semerkant, Buhara, Merv, Aşkabat, Tahran, Tebriz'den ve sizlere sunduğumuz **“Anadolu Ortaçağ İpekyolu”** haritasından, Doğu Akdeniz'e ulaşalım. Böylece günümüzün kaç ülkesinden geçmiş, kaç kentle, ikili ilişki kurma olanağı bulmuş oluyoruz? Hepiniz buradasınız, burada sıralamayayım. İşte yeni bir ağ, yeni bir çeşitliliğe ve farklılığa dayalı buluşma noktaları... Üstelik, **“birbirini anlayacak”**, kültürel ortak bir geçmişi olan ulusların buluşma noktaları...

Buna, 1992 yılında Özbekistan'da, Semerkant'ta Ağa Han uluslar arası ödülünü alırken tanık oldum. İpekyolu coğrafyasında her kent, dünyada herkes için bir dizi farklılık içeren özellikleriyle, dünyadan özel olarak gelmiş kişilere, farklı bir yüzünü gösterdi. Semerkant, Taşkent, Buhara, Hiva, bir dizi büyüklüğü sundular. Herkes Cengiz, Timur, Uluğ Bey gibi insanların, yöneticilerin, ikinci

yüzünü gördü... Savaşlar kadar yarattıkları mimarlık, sanat ve uygarlıklar, gün yüzüne çıktı... Kendilerinde olmayan **“bir başka boyutu”**, bir başka dünyayı gördüler... Bu nedenle artık, kentler arası bağları güçlendirmenin zamanı gelmiş bulunuyor. Bu ve benzeri toplantılar bu yolu açarsa, Gaziantep toplantısı görevini yapmış olacak.

Yıllar önce, TÜRKSOY kurulurken Azerbaycan’da Türkmenistan’da bu noktaları çok tartıştık. Aradan geçen zamanı ve koşulları dikkate alarak artık yeni işbirliklerine gitmek zorundayız. Söylenecek çok şey var. Özetlersek, **küresel dünyanın**, bu özelliklerle yüklü yerel yaşamı, özgün coğrafyaları birbirinden koparan acımasız tekdüzeliğine karşılık, yerel-ulusal-uluslar arası değerlerimizi iyi saptar, birlikte ana başlıklar altında tartışırsak, kimliğimizi yitirmemiş, **“özlü değerlerde buluşmuş”** oluruz. Ünlü gezginler Marco Polo, İbn Batuta’nın gözlemlerinin ve araştırmalarının yerini, yarın kendi gözlemlerimiz alır.

Bugünün siyasetine egemen olmanın temel yolu, **“kültürel kimliğimizi”** korumaktır. Bugün onur duyduğumuz birbirinden önemli anıtlar, İpekyolu kentlerini donatıyor. İpekyolu üzerinde han-kervansaray-köprüler bize gidilecek yolu gösteriyor. Yalnız Anadolu’daki birbirinden anıtsal han, kervansaray, köprüler, bunun tanığı. Yıllardır bu geniş coğrafyada yaptığım araştırmalarda karşımıza çıkan anıtlar, nasıl bir büyük uygarlığın üzerine oturduğumuzu gösteriyor. Siyasal dalgalanmalara aldırılmadan bu yolu izlediğimizde, büyüklüklerde buluşacağız. UNESCO’nun yarım bıraktığı, İpekyolu Projesi’ne yeniden canlılık kazandıracamız... Bu görev artık bize düşüyor. Yıllar önce İstanbul’da UNESCO ile birlikte Boğaziçi Köprüsü’nden geçirdiğimiz simgesel deve kervanını, daha sonra Arif Taşçı başkanlığında Şian’dan başlayan, Türkiye’de sonuçlanan 12 000 kilometrelik 16 ay süren deve kervanının yarattığı coşkuyu canlı tutacağız.

Artık en önemli ve kaçınılmaz nokta, **“kültür öncelikli”** bir ortak yeni siyaset. Bu da bizlerden başlıyor, kentlere, ülkelere ve dünyaya ulaşması gerekiyor. Dilerim Gaziantep toplantısı hepimize değerli katkılar sağlamış olur. İpekyolu kadar zengin bir kaynaktan buluşmayı umut ediyorum... Gaziantep gibi kimliğini-kültürünü yaşatmaya çalışan kente hoş geldiniz... Türkiye Tarihi Kentler Birliği ve Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanı Dr. Asım Güzelbey’in

şahsında tüm emeği geçenleri içtenlikle kutluyor, hepinizin gönülden alkışlamanızı diliyorum.